

УДК 37.036:374.3

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.51>

Сирожко О. В.

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ДИТЯЧОМУ ОРКЕСТРІ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

У статті розглядається роль мистецтва, зокрема музичне та народно-інструментальне виконавство, як фактор музично-естетичного виховання підлітків. Проаналізовано сутність поняття «музика» як виду мистецтва, окреслено наукові підходи до визначення музично-естетичного виховання. Особлива увага приділена технологіям, спрямованим на всебічний розвиток вихованців таких колективів, як дитячі оркестри народних інструментів. Розглянуто особливості підліткового віку. Здійснено аналіз педагогічних ідей проблеми музично-естетичного виховання загалом та окремих її аспектів. Автор розглядає питання, пов'язані з формуванням інтересу до народно-інструментального виконавства підлітків. Аналізуються праці провідних науковців, які дають уявлення про сучасний рівень проблеми розвитку пізнавального інтересу школярів та їх особистісно-орієнтованого навчання. Визначена сутність інтересу до народно-інструментального виконавства та оркестрів народних інструментів. Показано значення створення нових освітньо-виховних моделей, перегляду змісту навчально-дидактичних матеріалів, форм і методів навчання й виховання молодого покоління в дитячих оркестрах народних інструментів для сприйняття музики та розвитку естетичного смаку. Розглянуто умови, методи, засоби й форми навчання та виховання в дитячих оркестрах народних інструментів. Показано, що ефективність впливу музики на дитину залежить від певного рівня її музичної освіченості, музично-слухового досвіду, що досягається як у процесі шкільного навчання, так і шляхом сімейного виховання, залучення дітей до музичного мистецтва в гуртках, студіях тощо. Визначено, що музично-естетичне виховання й є однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки та практики. Саме багатогранність музично-естетичної діяльності підлітків і різноманітні форми роботи в таких колективах, як оркестри народних інструментів, є домінуючою в музично-виховному процесі і стимулюють розвиток творчої особистості. Автор зазначає, що колективна гра в оркестрі народних інструментів є одним зі шляхів, який сприяє вихованню музичної культури, естетичного смаку та формуванню ціннісних орієнтацій підлітків, а також становленню духовної особистості, що стимулює потребу в самореалізації.

Ключові слова: музично-естетичне виховання, музичне мистецтво, музична культура, підлітковий вік, народно-інструментальне виконавство.

Мистецтво в усій різноманітності його видів і жанрів є каталізатором творчого потенціалу особистості, воно здатне не тільки змінювати психічний стан людини, а й характер і мотиви її діяльності. Відображаючи цілісність буття, мистецтво сприяє цілісному сприйняттю світу. Його виховне значення зумовлене психологічними особливостями впливу на людину, перетворення зовнішніх культурних смислів у внутрішні, особистісні. Під час спілкування людини з твором мистецтва діють психологічні механізми емоційного уподібнення, співпереживання [7, с. 62]. Діючи на глибинні психологічні механізми людських емоцій, мистецтво активно впливає на особистість, збагачуючи її духовний і моральний потенціал. Воно є одним із вирішальних засобів виховання духовності [9, с. 138].

Мета статті – розглянути роль мистецтва, зокрема музичного та народно-інструментального виконавства, як фактор музично-естетичного виховання підлітків.

Музика (від грец. *Musike* – мистецтво муз) – вид мистецтва, художні образи якого створюються завдяки звукам. Музичний образ позбавлений смислової конкретності слова та візуальної природи архітектурного, скульптурного, живописного, хореографічного, театрального й кінематографічного мистецтв. Музика – найбільш абстрактний вид мистецтва.

Серед інших різновидів мистецтва музика посідає особливе місце. Вона відіграє провідну роль у формуванні духовності людини, є носієм високих цінностей і сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери дитини та її духовному збагаченню. Музика посідає особливе місце серед інших різновидів мистецтв, тому що спроможна розкривати складні духовні процеси свого часу, виконуючи роль найтоншого емоційно-психологічного барометра суспільства. Музичні образи, позбавлені зображальної предметності й словесної конкретності, приваблюють і захоплюють своєю ширістю, емоційністю, ідеальністю. Без музики неможливо повноцінне виховання людини. «Мелодія передає найтонші відтінки почуттів, недоступні слову. Музика починається там, де кінчається слово» – казав В. Сухомлинський [10, с. 25].

Отже, не дивно, що вплив музики на становлення особистості, передусім підліткової молоді, величезний. Вона посідає значне місце в системі загальної та музично-професійної освіти, єдиною метою якої є виховання особистості, котра володіє не тільки знаннями та навичками, а й багатим внутрішнім світом.

Музика завжди впливає на людину в єдності змісту й форми, у її безпосередній цілісності. Зміна музичного звучання викликає в слухача нове переживання, що виникає внаслідок сприйняття музичних образів, створених за допомогою певних засобів виразності. Деякі з них виражені яскравіше й домінують, але, перебуваючи в різноманітних гармонічних комбінаціях, вони завжди впливають на людину саме у своєму комплексі. Музика потребує від сприймаючого здатності відчувати красу мистецьких образів та осмислювати свої переживання. Сприйняття музики тісно пов'язане із завданням формування музично-естетичного смаку. Проблема виховання естетичного смаку – одна з найважливіших сторін естетичного виховання.

Від рівня розвитку естетичного смаку залежить повноцінність сприйняття мистецтва, проникнення в його ідейно-художню сутність.

На проблему музично-естетичного виховання загалом і на окремі її аспекти вказували в працях Л. Коваль, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Лобова, О. Матюшкін. Загальнонаукове й теоретичне значення мають філософські праці авторів, у яких розглядається естетична культура та виховання особистості в цілісній структурі, таких як А. Арнольд, Ю. Афанасьєв, Е. Баллер, Т. Домбровська, І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, Ю. Лукін, В. Межуєв, В. Разумний, О. Семашко, У. Суна, С. Уланова. Теоретико-методичним розробленням проблем музично-естетичного виховання та особливостей музичного сприймання займалися Н. Аніщенко, О. Ростовський, М. Субота. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях визначено шляхи й умови формування творчих здібностей та естетичного виховання підлітків у різних видах діяльності: музичній (В. Лабунець, В. Рагозіна, Г. Рігіна); музично-ігровій (О. Борисова, Н. Велугіна); музично-ритмічній (Н. Георгян); музично-сценічній (О. Хижна); естетично-оцінній (Д. Джола, А. Щербо, Л. Коваль).

Музично-естетичне виховання спрямоване загалом на виховання емоційного ставлення до музики шляхом «переведення з галузі незначних і незрозумілих або тих, які мають негативну значимість у силу своєї «незрозумілості» і складності, в розряд естетично значимих, емоційно усвідомлених» [3, с. 37]. Отже, сприйняття – це не пасивне копіювання миттєвої дії, а живий творчий процес пізнання.

Значну увагу ранньому музичному вихованню приділено й у педагогічній діяльності представника вільного виховання, педагога, філософа, лікаря Марії Монтесорі. Жоден день у школі М. Монтесорі не обходився без пісень, танців, музики, так як музичне виховання, на її думку, дуже близько співвідноситься з природними потребами дитини.

Видатний учений-педагог В. Сухомлинський також наголошував, що музичне виховання дитини потрібно починати з раннього дитинства. Саме цей період є тим оптимальним віком, коли закладається інтерес до музики, який повинен стати рисою характеру, натури людини. За спостереженням В. Сухомлинського: «Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини». У його педагогічній концепції музиці відводиться провідна роль у формуванні гуманістичних основ особистості. Він уважав, що «культура виховного процесу в школі багато в чому визначається тим, наскільки насичене шкільне життя духом музики. Як гімнастика випрямляє тіло, так музика випрямляє душу людини» [10, с. 378].

Особливу роль у музичній освіті відіграють педагогічні концепції Карла Орфа й Золтана Кодая. Ці музичні педагоги вважали, що музична уява, починаючи з елементарного рівня, накопичується по мірі загального дозрівання особистості й тому важливо стежити, щоб музичний розвиток не відставав від загального розвитку. Результатом музично-педагогічної практики К. Орфа став знаменитий «Шульверк» [6] – унікальна школа для виховання дітей за допомогою музики, вся система занять у якій будується на інтеграції руху, співу та гри на спеціально створених дитячих музичних інструментах. Педагогічна концепція К. Орфа полягає у:

- творчому процесі навчання за принципом «від простого до складного»;
- поєднанні музики, руху, слова;
- вихованні почуття ритму;
- високій руховій активності;
- використанні музичного фольклору;
- сприянні розв'язанню низки комунікативних і соціальних завдань.

Видатний громадянин свого часу Дмитро Кабалевський представив не тільки яскравий образ уроку музики, а й образ Учителя, який «повинен любити музику як живе мистецтво, що йому самому приносить радість. Учителю має ставитися до музики з хвилюванням і ніколи не забувати, що не можна викликати в дітях любов до того, чого не любиш сам» [5]. Д. Кабалевський у музичній системі наголошував, що основним завданням музичного виховання є не стільки навчання, скільки вплив засобами музики на духовний світ дитини. Заняття музики підпорядковані основним морально-етичним принципам, спонукаючи дитину до відчуття прекрасного.

Хочеться звернути особливу увагу на ідеї видатних українських композиторів, теоретиків Василя Верховинця та Миколи Леонтовича, в яких обґрунтована система подачі музичного матеріалу (теоретичного і практичного) від простого до складного, де пісня розглядається в тісному взаємозв'язку з рухами, використанні ритмічних вправ. М. Леонтович розробив власну систему показу мистецького матеріалу, що ґрунтувався на співвідношенні світлотіней і кольорів із музичними звуками, він прагнув не тільки викликати в дітей інтерес до музики, а й залучити їх до самостійної творчості. У збірці «Весняночка» В. Верховинець обґрунтував значення музичної гри для естетичного впливу на вихованців, розвитку в них творчого потенціалу та музичних здібностей.

Величезну роль у вихованні підростаючої молоді відіграє народно-інструментальна творчість. Народна музика має особливе значення, тому що вона доступна і близька кожному із раннього дитинства. Крім цього, народна музика розвиває всі види художнього інтересу засобами імпровізаційності, творчого характеру, різноманітності колективного виконавства, використання фольклорного матеріалу, який зрозумілий і доступний дітям. «Як комплексне етнічне й соціально-демографічне поняття, тобто традиційно існуюче в цьому етнічному та соціокультурному середовищі, адресоване широким масам і придатне для вирішення найважливіших завдань розвитку духовної культури суспільства, народний інструмент є невід'ємним елементом

усієї народної творчості. А вона включає не тільки фольклор – мистецтво усної природи, а і усю сферу аматорства (як неорганізованого, так й організованого в художню самодіяльність)» [8, с. 10].

Пропаганда кращих зразків народної музики – справа винятково важлива. Визначальне значення народна музика мала й у прогресивних поглядах українських композиторів-педагогів, а саме: М. Лисенка, Ф. Колеси, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Козицького, С. Людкевича та багатьох інших. Думка М. Лисенка, яка пройшла більше ніж через століття в педагогічній діяльності вітчизняних корифеїв музичного виховання, є дуже актуальною й сьогодні: «Наша пісня в широкому світі європейському занадто молода, свіжа, нова – їй належить будучина. А поки що вчїться на сірій свитині, на грубій сорочці, на дьогтяних чоботях: там бо душа божа сидить» [8, с. 40].

Важлива роль музично-естетичного виховання належить навчанню та виконавству на народних інструментах. Воно насамперед спрямоване на збереження національного музичного фольклору, засвоєння й відтворення музичного досвіду людства й тим самим на розвиток національної самосвідомості учнів. Завдяки тембровому багатству та виражальним можливостям народних інструментів, спроможності легко об'єднувати виконавців в ансамблі, цей вид музичної діяльності мобілізує творчі здібності й розвиває музичні смаки. І це зумовлено ще тим, що народно-інструментальне мистецтво своєю високою ідейністю і духовністю здатне позитивно впливати на емоційно-ціннісне ставлення дітей до своїх національних традицій. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування у вихованців інтересу до народно-інструментального виконавства, що стимулює потребу учнів у самореалізації.

Випробуваням засобом музичного виховання, розвитку музичного й естетичного смаку учнів є колективне навчання гри на народних інструментах.

Зміст роботи таких колективів спрямований на всебічний розвиток вихованців, тому в ньому передбачено:

- отримання знань із теорії та практики музичного мистецтва з використанням Інтернет-ресурсів, відвідування мистецьких музичних заходів, концертів, музеїв тощо;
 - вивчення музичної граматики;
 - ансамблеву гру;
 - просвітницьку та концертну діяльність;
 - профорієнтаційну діяльність.
- У роботі оркестру народних інструментів допускається:
- розкриття змісту і структури музично-естетичного виховання та народно-інструментального виконавства вихованців;
 - удосконалення форм і методів навчальної та виховної роботи;
 - використання в грі на інструментах різних видів діяльності та способів мислення;
 - проява гнучкості, оперативності, мобільності в педагогічному керівництві колективом;
 - визначення критеріїв, показників музично-естетичного виховання та народно-інструментального виконавства дітей.

У дитячому оркестрі народних інструментів грають переважно діти підліткового віку. Культура особистості, яка розвивається завдяки накопиченню соціально-художнього досвіду, формується залежно від інтенсивності єднання з якісними художніми, у тому числі й музичними, творами. Але музично-естетична культура залежить не тільки від якості творів, а й від індивідуальних особливостей дітей. Музика для більшості підлітків, які не отримують освіти в музичних школах, є явищем духовно спонтанним, бажанням приєднатися до музики як явища культури. Перший імпульс цього явища емоційний. Молоді люди часто наслідують модні стилі західної музики, не розуміючи смисл твору. Звідси виникає стан суспільства, коли культурні цінності норми відсутні. Тому формування музично-естетичної культури підлітків набуває ідеологічного й політичного значення [2].

Особливої значущості музично-естетичне виховання набуває в підлітковому віці ще й тому, що в цей період відбувається усвідомлення загальної картини світу та себе як розумної та діючої особистості. Підлітковий вік характеризується різким піднесенням життєдіяльності й глибокою перебудовою організму. У підлітковому віці формуються перші переконання особистості, в цей час відбувається інтенсивне її формування. Психолого-педагогічною характеристикою дітей підліткового віку є зосереджування на внутрішньому житті, вони прагнуть усвідомити свої стосунки з колективом однолітків [4, с. 125].

У цей період у дітей активізуються процеси самовизначення, самопізнання, визначення особистих етико-естетичних поглядів і суджень, оцінок, засвоєння соціально прийнятих норм поведінки. У своїх взаєминах підлітки стають активнішими, а їхня діяльність у всіх сферах – усе більш усвідомленою. Їм притаманні глибина переживань, виявлення індивідуальних смаків, уподобань.

Формування духовних потреб у цей період здійснюється через вплив музичного мистецтва. Його функції, такі як освітня-розвивальна та ціннісно-виховна, набувають у свідомості дитини інтегрованого значення.

Формування в школярів певної системи музично-естетичних уявлень, поглядів, які зможуть допомогти їм виробити в собі критерії естетичних цінностей, готовність і вміння вносити елементи прекрасного у своє життя, починається зі сприймання оточуючого. Підлітки – це «благодатний ґрунт» для засвоєння духовних надбань суспільства. Музична культура – інструмент у формуванні естетичних ідеалів і цінностей майбутніх громадян суспільства, їхнього художнього мислення, системи спеціальних знань і поглядів. Саме в підлітковому віці потрібно формувати світоглядні принципи особистості й визначати її культурний рівень [2].

У формуванні музичної-естетичної культури важливу роль виконує розвиток музичного смаку, до якого входить бажання досягнути музику на розумовому рівні, дізнатися про її різноманітності, геніальних композиторів і виконавців, музичні інструменти, які створювалися протягом багатьох років по всьому світу. З раннього віку дитини необхідно створювати умови для розвитку основ її музичної культури. Важливо, щоб із раннього віку діти вчилися ставитися до музики не тільки як до розваги, а і як важливого явища духовної культури. Нехай це розуміння буде примітивним, але воно значуще для особистості. Тобто, якщо в процесі музичної діяльності буде розвинута музично-естетична свідомість дитини, це позначиться на її майбутньому розвитку, духовному становленні.

Народні інструменти посіли помітне місце на професійній сцені й у художній самодіяльності. Деякі віртуози-інструменталісти, ансамблі й оркестри народних інструментів користуються зараз справді світовою славою. Уже стало традицією проведення конкурсів молодих виконавців на народних інструментах у багатьох містах, а також на всеукраїнському та міжнародному рівнях. Уже давно застарів погляд на народні інструменти як на примітивні, «другоякісні» порівняно з іншими концертними інструментами. Створено багатий репертуар для народних інструментів, у якому поряд із оригінальними творами значне місце посідають перекладення класичної музики вітчизняних і зарубіжних композиторів. Отже, можна сміливо стверджувати, що рівень сучасного виконавства на народних інструментах високий.

Створено чітку систему професійного навчання гри на народних інструментах, що дає можливість задовольнити потребу у кваліфікованих кадрах виконавців, педагогів, керівників колективів. Школи естетичного виховання становлять початкову ланку цієї системи, однак саме тут закладається фундамент загальної культури майбутніх артистів, педагогів, любителів музики.

Висновки. Культурно-освітня соціалізація особистості передбачає таке «вростання» особистості в культуру, освіту, науку, мистецтво, щоб задовольнити її потреби в гармонії зі спільними інтересами свого народу, всього цивілізованого світу, щоб навчитися підкоряти свої дії, вчинки, наміри моральним, духовним вимогам культурного цивілізованого середовища.

Становлення духовної особистості передбачає соціокультурний процес впливу суспільства на людину; з іншого боку, це й форма духовно-інтелектуальної активності особистості, яка вибірково, критично, творчоперетворювально освоює нові суспільні ролі, цінності, осмислює духовно-інтелектуальний досвід попередніх поколінь у нових соціально-економічних, духовно-інтелектуальних умовах.

Отже, музичне мистецтво навіть у разі побіжного огляду вражає своєю складністю й багатогранністю. При цьому згадується вислів відомого німецького філософа О. Шпенглера, який уважав музику вищою формою людського пізнання.

Використана література:

1. Адорно В. Теодор. Эстетическая теория: учебник. Москва, 2001. 527 с.
2. Бітаєв В. А. Мистецтво як універсальний фактор формування естетичної свідомості. *Молодь у сучасному світі: морально-естетичні та культурологічні виміри*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2001 р. Київ, 2001. С. 211–214.
3. Демянчук О. Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи: навчально-методичний посібник. Київ, 1996. 56 с.
4. Изард К. Е. Психология эмоций: учебник. Москва, 2002. 464 с.
5. Кабалеvський Д. В. Идейные основы воспитания. *Советский композитор*. 1973. № 7. С. 23–24.
6. Орф К. Методика викладання. URL: <http://www.wood-toy.ru> (дата звернення: 21.10.2014).
7. Кондратенко Г. П. Сутність та структура естетичного світосприйняття особистості у психолого-педагогічному аспекті: навчально-методичний посібник. Луганськ, 2003. 184 с.
8. Лисенко М. В. Народні інструменти на Україні: навчально-методичний посібник. Київ, 1999. 63 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: монографія. Київ: ЗНУ, 2008. 274 с.
10. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 5: Щоб душа не була пустою. 473 с.

References:

1. Adorno V. Teodor. Esteticheskaya teoriya: pidruchnyk. Moskva, 2001. 527 s.
2. Bitaiyev V. A. Mystetsvo yak universalnyi factor formuvannya estetichnoi svidomosti. *Molod u suchasnomu sviti: moralno-estetychni ta kulturni vymiry*: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 4 zhovt. 2001 r. Kyiv, S. 211–214.
3. Demianchuk O. N. Formuvannya muzychno-estetychnykh interesiv zahalnoosvitnoi shkoly: navch.-metod. posib. Kyiv, 1996. 56 s.
4. Izard K. E. Psykholohiia emotsii: pidruchnyk. Moskva, 2002. 464 s.
5. Kabalevskii D. V. Ideynye osnovy vospitaniya. *Sovetskiy kompozitor*. 1973. № 7. S. 23–24.
6. Karl Orf. Metodyka vykladannya. URL: <http://www.wood-toy.ru> (data zvernennia: 21.10.2014).
7. Kondratenko H. P. Sutnist ta struktura estetychnoho svituspriyniata osobystosti u psykholoho-pedahohichnomu aspekti: navch.-metod. posib. Luhansk, 2003. 184 s.
8. Lysenko M. V. Narodni instrument na Ukraini: navch.-metod. posib. Kyiv, 1999. 63 s.
9. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva: monohrafiia. Kyiv: ZNU, 2008. 274 s.
10. Sukhomlynskyi V. O. Yak vykhovaty spravzhniu liudynu: v 5 t. Kyiv: Radianska shkola, 1976. T. 5: Shchob душа ne bula pustoiu. 473 s.

Syroiezhko O. V. Musical and aesthetic education of adolescents in the children's orchestra of folk instruments

The article deals with the role of art, in particular musical and folk instrumental performances, as a factor in the musical and aesthetic education of adolescents. The essence of the concept «music» as an art form is analyzed, scientific approaches to the definition of musical and aesthetic education are outlined. The article devotes particular attention to technologies aimed at the comprehensive development of pupils of such groups as children's orchestra of folk instruments. Features of adolescence are considered. The analysis of pedagogical ideas of the problem of musical and aesthetic education in general and its separate aspects is carried out. In this work the author considers issues related to the formation of interest in the folk instrumental performance of adolescents. The works of leading scientists who give an idea of the current level of the problem of developing pupils' cognitive interest and their personality-oriented learning are analyzed. The essence of interest in folk instrumental performances and orchestras of folk instruments is determined. The article shows the importance of creating new educational and educational models, reviewing the content of educational and teaching materials, forms and methods of teaching and upbringing the younger generation in folk instruments for children's orchestras for the perception of music and the development of aesthetic taste. Conditions, methods, means and forms of education and education in folk instruments orchestras are considered. It is shown that the effectiveness of the influence of music on a child depends on a certain level of musical education, musical and auditory experience, which is achieved, both in the process of school education, and through family education, involving children in musical art in circles, studios, and the like. The article determines that musical and aesthetic education is one of the topical problems of modern pedagogical science and practice. It is the multifaceted musical aesthetic activity of adolescents and diverse forms of work in such groups as folk instruments orchestras are the dominant in the musical education process and stimulate the development of the creative personality. The author notes that the collective game in the folk instrument orchestra is one of the ways that promotes the education of musical culture, aesthetic taste and the formation of value orientations of adolescents, thereby contributing to the formation of a spiritual personality that stimulates the need for self-realization.

Key words: musical aesthetic education, musical art, musical culture, teenage age, folk instrumental performance.

УДК 001.817:37.01.4«2000/2007»

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.52>

Сич Т. В.

АНАЛІЗ ТЕМАТИКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ, ЗАХИЩЕНИХ У 2000–2007 РОКІВ

Присвячена аналізу тематики дисертацій, захищених у період 2000–2007 рр., у яких досліджуються проблеми управління освітою. За результатами цього аналізу надана характеристика проблемного поля досліджень як показника розвитку теорії управління освітою періоду 2000–2007 рр., прослідковано формування напрямів досліджень у цей період залежно від соціально-економічних, політичних умов розвитку суспільства, вітчизняного законодавства, вітчизняної системи освіти тощо.

Здійснений аналіз дослідницької проблематики більше ніж 120 дисертацій, захищених в Україні протягом 2000–2007 рр., дав можливість зробити висновок про особливості розвитку теорії управління освітою у визначений період. Аналізу підлягали як дисертації педагогічних спеціальностей, так і дисертації інших наукових галузей, присвячені дослідженню різних аспектів управління освітою. У статті проаналізовано світові та вітчизняні тенденції розвитку вітчизняної освіти й управління освітою. З'ясовано відповідність предметного поля теорії управління освітою чинним освітнім та управлінським парадигмам. Аналіз розширення тематики наукових досліджень у цей період дав змогу визначити напрями поглиблення знань щодо об'єктів і явищ у галузі управління освітою в межах чинної парадигми в цей період. Виокремлено дослідну тематику, яка зумовлює виникнення нової парадигми. Розглянуто відповідність дослідної тематики дисертацій щодо об'єктивних соціальних потреб, світових тенденцій розвитку освіти й теорії управління і стратегій розвитку вітчизняної освіти. Визначено перспективні напрями, які недостатньо розроблялися науковцями в досліджувані роки та мають стати векторами розвитку проблемного поля наукових досліджень у наступний період розвитку вітчизняної теорії управління освітою.

Ключові слова: наукові дослідження, розвиток наукової теорії, теорія управління освітою, напрями досліджень, тематика дисертацій.

Для дослідницької діяльності характерним є спирання на накопичені раніше знання, розвиток попередніх наукових ідей і теорій, які є методологічним орієнтиром. Проте від того, як швидко та обґрунтовано теорія управління освітою реагує на виклики сьогодення, залежить якість освіти й суспільного життя. Розвиток теорії управління освітою значною мірою залежить від того, як формується дослідницька проблематика, наскільки вона відбиває загальні тенденції розвитку науки, освіти зокрема. Для кожного етапу розвитку теорії управління освітою характерна концентрація уваги науковців на певних аспектах управління освітою. Аналіз дослідницької проблематики дисертацій у галузі управління освітою допоможе скласти уявлення про особливості її розвитку, про те, наскільки дослідна тематика в певні періоди розвитку теорії управління освітою відповідає об'єктивним соціальним потребам, світовим тенденціям і стратегії розвитку вітчизняної освіти тощо.

Ґрунтовний аналіз семантичного спектра назв публікацій і дисертацій з проблем управління загально-освітньою школою в другій половині ХХ століття здійснено в дисертаційному дослідженні на здобуття